

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

28.3.2023

Pax Nordica – kysymyksiä 1700-luvun rauhasta

Jenni Merovuo

Kirkkoherra Zacharias Cygnaeus (1733–1809) kertoo kirjoituksessaan Mäntyharjun seurakunnan historiasta (1780, [linkki](#)), että Turun rauhana (1743) jälkeen vihollisuudet Ruotsin ja Venäjän välillä olivat vaihtuneet tällöin ennenkuulumattomaan luottamukseen ja naapuruuteen. Siitä rajaseudun ihmisillä oli päivittäin kiittäminen Jumalaa, vaikkei rauhan saapuminen ollutkaan seurakuntalaisille yhtä väkevä kokemus kuin suuren Pohjan sodan rauhanteko vuonna 1721. Tuolloin rauhanuutisen saapumisen teki Cygnaeuksen mukaan tuhoisasta vihollisesta välittävän kanssakristityn yhdessä hetkessä. Turun rauhanteossa Mäntyharjusta jäi Venäjän puolelle kirkko ja vajaa puolet seurakuntaa. Tekstin kirjoittamisen aikaan rajat ylittävää arkea oli eletty jo lähes 40 yhtäjaksoista rauhan vuotta.

Sekä sodan ja vihollisuuden että rauhan ja naapuruuden teemat kuuluvat universaaliin rajaseutujen historiaan. Tämä näkyi myös Turun rauhana rajaseudulla. Rajat liikkuvat eniten sotien seurauksina, mutta ne elävät ja muuttuvat jatkuvasti niiden välilläkin. Rajojen läheisyydestä oli usein haittaa, mutta aina myös hyötyä eivätkä tavalliset ihmiset suosilla taipuneet vallanpitäjien vaatimuksiin. Naapurit muuttuivat nopeasti vihollisiksi konfliktin uhatessa, mikä näkyi rajalla. Rauhana tutkitaan usein keskusvallan näkökulmasta, mutta on tärkeää huomioida myös rajaseudut ja tavalliset ihmiset.

Mitä rauha on?

Osittainen syy rauhantutkimuksen vähyyteen on sen määrittelyn vaikeus. Pelkistetyn käsityksen mukaan rauha alkaa rauhansopimuksen ratifioimisesta ja jatkuu seuraavaan sodanjulistukseen saakka. Sota nähdään siis poikkeustilana, joka erotetaan normaalitilasta eli rauhasta julistuksilla ja sopimuksilla.

Tutkimuksen parissa ollaan kuitenkin yhtä mieltä siitä, että rauha ei ole vain sodan puuttumista. Sodan keskellä muun muassa solmittiin paikallisia rajarauhona tuhojen minimoimiseksi ja kostonkierteen katkaisemiseksi. Rauhan aikojen sisälle taas säädetiin erityisiä rauhona, kuten joulurauha, joiden rikkominen kriminalisoitiin. Valtakunnan sisäiset jännitteet, kuten vainot, kapinat tai niiden uhka, rikkoivat rauhana sodan ulkopuolella. Rajan vetäminen sodan ja rauhan prosessien välille on siis haastavaa niin historiaa kirjoitettaessa kuin nykyisessä hybridivaikuttamisen ympäristössä.

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)[aateli](#)[aatelisto](#)[Ahvenkoski](#)[Aleksanteri I](#)[Alpo Silander](#)[Anders Lizelius](#)[arkistolaitos](#)[baltiansaksalaiset](#)[Edvard Rodhe](#)[Eino Jutikkala](#)

Rauha voidaan ymmärtää sovinnon tilana ja sisäisenä tasapainona. Sunnuntairauha, Albert Gebhard 1896, Kansallisgalleria, Ateneum.

Asenteet rauhaa kohtaan heijastavat yhteiskunnallista tilannetta eivätkä ole aina positiivisia. Toisinaan rauhaa pidetään konsensuksena ja sotaa radikalismina. Toisinaan taas rauha nähdään passiivisuutena ja epäoikeudenmukaisuuden hyväksymisenä ja rauhaa puolustaneita on tuomittu heikoiksi pelkureiksi. Sotasankaruuden ihannoiminen on jättänyt varjoonsa väkivallattomia ratkaisuja puolustaneet.

Rauhantilan aikaansaaminen on monipolvinen prosessi, jossa ei palata vanhaan vaan sopeudutaan uuteen tulevaisuuteen. Yhteiskunnassa eletään tuolloin epävarmaa ja lyhytjännitteistä aikaa, jolloin rauhan kriisiytymisen mahdollisuus on korkea. Sodan päättymisen jälkeinen siirtymä rauhaan voi kestää useita kymmeniä vuosia, jos rauha tulkitaan laajasti. Sotatoimien päättymisen on toki yleensä helpotus ja ilon aihe, mutta rauhallisuus ja järjestys eivät palaudu itsestään. Sotien jälkeen ne pitää rakentaa aktiivisesti sekä uuden että vanhan vallan alaisuudessa. Petri Karonen kutsuu prosessia rauhankriisiksi. Jotta yhteiskunta voi palautua, on sodassa koetut taloudelliset sekä materiaaliset menetykset korvattava ja sen sosiaaliset ja mentaaliset vaikutukset on käsiteltävä.

Eräiden tulkintojen mukaan rauha moraalisenä tavoitteena on vasta modernin ajan ilmiö. Esimerkiksi pasifismin ja rauhanliikkeen tutkimus johdattaa moderniin tulkintaan rauhasta. Myös puolueettomuus on merkitykseltään aikasidonnainen. Neutraliteetti nykymerkityksessään puolueettomuutena ei ollut 1700-luvun hallitsijoiden tavoitteena eikä sellaista katsottu hyödylliseksi. Se merkisi pikemminkin sitä, ettei osallistunut sotaan aktiivisesti, vaikka solmikin liittoja osapuolten kanssa.

Viimeaikainen rauhan historiankirjoitus

Viime vuosina on ilmestynyt oivallista rauhaan keskittyvää historiantutkimusta. Kuusiosainen kirjasarja *A Cultural History of Peace* (Bloomsbury 2020) on mittava kokonaisuus rauhan kulttuurihistoriaa antiikista nykypäivään. Sen neljäs osa keskittyy valistusaikaan. Rauhaa tarkastellaan muuttuvana älyllisenä tai kulttuurisena konstruktiona ja inhimillisen toiminnan saavutuksena.

Ruotsin ja Tanska-Norjan historiankirjoituksessa 1700-luku näyttäytyy rauhan vuosisatana. Suuren Pohjan sodan rauhat päättivät yli 150 vuotta kestäneen lähes jatkuvien konfliktien sarjan, jolloin Pohjoismaissa elettiin enemmän sotavuotia kuin rauhanaikaa. Vuoden 1721 jälkeen sodittiin huomattavasti vähemmän ja vain muutamia vuosia kerrallaan. Thomas Daltveit Slettebøn, Ola Teigen ja Øystein Lydik Idsø Vikenin toimittama antologia *Fredsårene. Norge i fred 1720–1807* (Dreyers Forlag 2022) tarkastelee tätä niin kutsuttua pitkää rauhaa kriittisesti Norjan näkökulmasta. Siinä rauhaa määritellään 1700-luvun tapahtumahistorian kautta poliittisena projektina, kokemuksena, käsitteellisestä ja symbolisesta näkökulmasta sekä retorisenä välineenä. Vaikka kirja keskittyy Norjaan, se nostaa esiin rauhan problematiikkaa laajemminkin.

Suomen historiankirjoituksessa konflikti on näkyvä osa 1700-luvun historiaa. Isonvihan kauhut jättivät vahvan muiston yhteiskuntaan ja se on Suomessa selkeästi tutkitumpi teema kuin Ruotsissa (ks. Antti Rähän kirjoitus tässä blogissa 15.7.2021, [linkki](#)). Sitä seuranneet hattujen sota (1741–1743), Kustaa III:n sota (1788–1790) sekä Suomen sota (1808–1809) toivat konfliktit lähes jokaisen sukupolven kokemukseen. Edellisen vuosisadan sodat merkitsivät lähinnä raskaita sotaväenottoja, mutta 1700-luvulla jouduttiin sotatoimien keskelle.

Emanuel Linderholm

Eva Österberg

Fredrika Dorotea

Heikki Ylikangas

henkilöhistoria

Henrik Gabriel Porthan

Henrik Klaunpoika Horn

Herman Lundström

Herman Råbergh

historia

historiakulttuuri

historiakuva

historiallinen kriminologia

historiankirjoitus

historiografia

Hjalmar Holmquist

Horn-suku

isoviha

Jaakko Gummerus

Johan Bilmark

Johan Jakob Nordström

Juhana-herttua

Juho Rudolf Koskimies

Kaarlo Blomstedt

kansatiede

Karjala

Karl Adolf Appelberg

kirkkohistoria

konservointi

kruunu

kulttuurihistoria

Kustaa IV Adolf

Kuurinmaa

lehdistö

lehdistöhistoria

lesket

maanluovutus

maanomistus

maatilaperimys

mahtivaltio

Martti Ruuth

mentaliteettien historia

mentaliteettihistoria

metodologia

mikrohistoria

muinaismuistohallinto

muinaistutkimus

museot

nationalismi

oikeushistoria

papinlesket

papisto

perimyskäytänteet

Pohjoismaat

Suomessa on viime aikoina ilmestynyt kiinnostavia tutkimuksia erityisesti Suomen sodan jälkeisestä rauhasta. Jaana Luttisen (2019) väitöskirja käsittelee siirtymistä sodasta rauhaan ja osaksi Venäjää paikallisesta näkökulmasta Ilomantsissa 1800-luvun alkuvuosikymmeninä. Luttinen osoittaa, että rauhanaikaa rakennettiin hyvin erilaisissa paikallisissa olosuhteissa. Antologia *Suomen sodan jälkeen: 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria* (2020) tarkastelee saman ajanjakson yhteiskunnallisia teemoja kokonaisvaltaisesti. 1700-lukuun liittyen Aino Katermaa (2022) analysoi hiljattain julkaistussa artikkelissaan *Olosuhteet ja neuvottelijoiden kunnia Uudenkaupungin rauhanneuvotteluissa 1721* rauhantekoa arjen ja tilallisuuden näkökulmasta.

Teemasta voidaan odottaa tulevaisuudessa lisää kotimaista sekä kansainvälistä tutkimusta. Vuoden 2022 lopulla pohjoismaiset tutkijat perustivat rauhaan keskittyvän verkoston *Pax Nordica: Experiences and Lessons of the Nordic Peace 1721–1830*. Verkoston tutkijoiden tavoitteena on vastata kysymyksiin, miten rauhaa rakennettiin ja ylläpidettiin Pohjolassa, mitä se lopulta tarkoitti ja oliko 1700-luku todella rauhan vuosisata. Kyse ei ole vain diplomatiasta tai sotien päättymisestä. Juuri erilaisten kokemusten kontrastisuus tekee tutkimusyhteistyöstä mielenkiintoista. Tarkastelujakson jatkaminen vuoteen 1830 huomioi 1800-luvun alussa käytyjen sotien ja Wienin kongressin jälkeiset rauhaan siirtymisen prosessit.

Rauha, valistus ja Pohjola

Valistusaikaan keskittyvä historiantutkimus voi selittää pitkän aikavälin kehitystä rauhan kulttuurisista, taloudellisista ja poliittisista merkityksistä. Valistuksen ihanteiden mukaisesti 1700-luvun rauha perustui tieteisiin, järkeen ja hyötyyn. Westfalenin rauha (1648) merkitsi uutta aikakautta eurooppalaisen rauhan historiassa. Siinä tähdättiin kaikkien konfliktien osapuolten väliseen rauhaan ja yhteisiin arvoihin. Rauhansopimukset olivat ”ikuisia”, mikä ei tosin tarkoittanut sitä, etteikö uutta sotaa voitaisi aloittaa.

Rauhan ylläpitäminen vaati sekä reagointia lyhyen aikavälin tarpeisiin että kauaskantoisen suunnittelun onnistumista. Valistusajan rauhan edellytyksenä ryhdyttiin näkemään valtakuntien välisten sopimusten verkosto. Vallan tasapaino oli osa 1700-luvun eurooppalaista rauhanpolitiikkaa. Yksi hallitsija ei saanut haalia liikaa valtaa ja territoria. Silti valanperimyksistä sekä provinseista käytiin useita sotia ja Euroopan hallitsijat ajoivat aktiivisesti etujaan niin siirtomaissa kuin globaalien talouden valtakamppailuissa.

Hallitsijan merkitys rauhalle ilmeni konkreettisesti esimerkiksi suuren Pohjan sodan aikana, jolloin raskaita tappioita kärsinyt Kaarle XII mitätöi rauhanyritykset, joita tehtiin Ruotsissa hänen poissaollessaan (ks. Petri Karosen kirjoitus tässä blogissa, linkki). Øystein Rianin (2022) mukaan suurta Pohjan sotaa seurannut Tanska-Norjan vakausta perustui vahvaan hallitsijaan ja ylläpidettyihin sotajoukkoihin. Talouden vakauttaminen ja kruunun kassan elvyttäminen olivat sotien jälkeen keskeisiä tavoitteita. Jatkuva varautuminen sotaan pitkitti rauhanaikaa ja kuninkaan ja valtakunnan intressit Välimeren kaupan osalta siirsivät konflikteja maantieteellisesti kauemmas Norjasta.

Brittitaiteilija William Hodgesin näkemykset rauhan ja sodan vaikutuksista vuodelta 1794. *The Effects of Peace and The Effects of War*, Europeana. Klikkaa kuvaparia katselleksasi sitä suurempana.

45-vuotinen Turun rauha

Jonas Nordinin ja Oskar Sjöströmin (2022) mukaan Ruotsissa ei vakavissaan vastustettu sotaa moraalista lähtökohdista ennen hattujen sotaa vaan keskiössä oli pragmatismi. Revanssisotaa toivoivat niin hatut kuin myssyt, mutta Ruotsin valmiuksista saavuttaa voitto Venäjää vastaan oli suurta erimielisyyttä. Vapaudenajan lopulla äänet rauhan puolustamiseksi nousivat esiin erityisesti painovapauslain ansiosta.

Hattujen sotaa seurannut 45 vuotta kestänyt Turun rauha sekä vuoteen 1772 kestänyt säätyjen vapaudenaika tarjoavat kiinnostavan perspektiivin pohjoismaiseen rauhaan. Selkeitä rajoja

-
- porvaristo
-
- rajat
-
- rauha
-
- rauhansopimukset
-
- rikoshistoria
-
- Ruotsi
-
- Ruotsin valtakunta
-
- sanomalehdet
-
- sota
-
- sotilasvaltio
-
- Suomen historia
-
- Suomen historiankirjoitus
-
- Suomen suuriruhtinaskunta
-
- Suomenkieliset Tieto-Sanommat
-
- Suomi
-
- suuri Pohjan sota
-
- sääty
-
- sääty-yhteiskunta
-
- Taalainmaa
-
- talonpoikainen vapaus
-
- talonpojat
-
- tilaperimys
-
- toimijuus
-
- Turku
-
- Turun Akatemia
-
- Uudenkaupungin rauha
-
- valtionarkeologit
-
- valtionrakennus
-
- valtiosääntö
-
- varhaismoderni aika
-
- Veli Verkko
-
- Venäjä
-
- veronkanto
-
- verotus
-
- Viipuri
-
- Viro
-
- vuorovaikutus
-
- väitöskirja
-
- väitösohjaaja

pidettiin rauhansopimuksessa tärkeänä osana luotettavaa naapuruutta, mutta käytännössä rajat olivat epämääräisiä ja yhteydet naapurivaltojen puolelle arkisia. Se, mikä oli keskusvallan näkökulmasta hyödyllistä, saattoi muodostua rasitteeksi rahvaalle. Siksi on tärkeää tarkastella sitä, mitä rauha merkitsi ja mitä se vaati tavallisten ihmisten arjessa.

Turun rauha rikkoutui kesäkuussa 1788. Filosofia, jonka mukaan valtion tuli estää sotataidon hiipuminen alamaisten parissa ”kansan” luonnetta vahvistavia vaikeuksia kaihtamatta sopi hyvin Kustaa III valtopoliittiseen näkemykseen. Sodan tapahtumat Anjalassa osoittavat, että kysymyksiä rauhasta ja sodasta ei tuolloin esitetty pelkällä kuninkaan suulla vaan ääniä oli useita. Sodan jälkeen raja jäi sijoilleen, mutta sen konkreettiset vaikutukset osuivat rajan paikallisyhteisöjen, kuten mäntyharjalaisten elämään.

FM Jenni Merovuoto työskentelee projektitutkijana Karjalan tutkimuslaitoksella Itä-Suomen yliopistossa Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa *Grand Duchy of Finland as Political Space*. Hän on pohjoismaisen *Pax Nordica: Experiences and Lessons of the Nordic Peace 1721–1830* -tutkijaverkoston jäsen.

Kirjallisuus

Turun rauhanopimus 7.8.1743, *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen*, Fjerde Häftet 1843.

Bjerkås, Trond, ”Efter een saa lang og besværlig Krig”. Arbeidet med å sikre økonomien etter Den store nordiske krig – intensjoner og konsekvenser”. Teoksessa Thomas Daltveit Slettebø, Ola Teige & Øystein Lydik Idsø Viken (toim.), *Fredsårene. Norge i fred 1720–1807*. Dreyers Forlag 2022.

Einonen, Piia & Voutilainen, Miikka (toim.), *Suomen sodan jälkeen: 1800-luvun yhteiskuntahistoria*. Vastapaino 2020.

Griesse, Malte & Rönnqvist, Miriam, “The ethics of rule and the pragmatics of resistance. Laurentius Paulinus Gothus and Wilhelm Neumair von Ramsla on good governance and popular politics”. Teoksessa Knut Dørum, Mats Hallenberg & Kimmo Katajala (toim.), *Bringing the People Back In. State Building from Below in the Nordic Countries ca. 1500–1800*. Routledge 2021, 39–60.

Karonen, Petri, “Coping with peace after a debacle. The crisis of the transition to peace in Sweden after the Great Northern War (1700–1721)”, *Scandinavian Journal of History* 33:3 (2008), 203–225.

Karonen, Petri, ”Uudenkaupungin rauha (1721) ja sen vaikutukset Ruotsin valtakunnan suvereniteettiin ja asemaan”, *Pohjolan historiankirjoitus* -tiedeblogi 21.3.2022.

Katermaa, Aino, ”Olosuhteet ja neuvottelijoiden kunnia Uudenkaupungin rauhanneuvotteluissa 1721”, *J@rgonia* 20:39 (2022), 1–48.

Kokkonen, Jukka, *Rajan rauha. Itäraja ja suojautumisen keinot 1490–1809*. SKS 2020.

Koskenniemi, Martti, “Peace as Integration”. Teoksessa Stella Ghervas & David Armitage (toim.), *A Cultural History of Peace in the Age of Enlightenment*. Bloomsbury Academic 2020, 133–148.

Luttinen, Jaana, ”Miltä mielestä tuntui, ei arvaa kukkaan”. *Sodan kuormittavuus ja kriisinkestävyys Iisalmen pitäjän kotitalouksissa 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä*. Jyväskylän yliopisto 2019.

Metcalf, Michael F., “Parliamentary Sovereignty and Royal Reaction, 1719–1809”. Teoksessa Michael F. Metcalf et al. (toim.), *The Swedish Riksdag. A History of the Swedish Parliament* [Riksdagen genom tiderna. English]. St. Martin’s Press 1987.

Nordin, Jonas & Sjöström, Oskar, “Fredsåren? Sverige i fred och ofred 1721–1814”. Teoksessa Thomas Daltveit Slettebø, Ola Teige & Øystein Lydik Idsø Viken (toim.), *Fredsårene. Norge i fred 1720–1807*. Dreyers Forlag 2022.

Pagden, Anthony, “Definitions of Peace”. Teoksessa Stella Ghervas & David Armitage (toim.), *A Cultural History of Peace in the Age of Enlightenment*. Bloomsbury Academic 2020, 19–34.

Rousseau, Jean-Jacques; Hakovirta, Harto & Aissaoui, Alex, *Kirjoituksia sodasta ja rauhasta*. Summa 2010.

Räihä, Antti, *Jatkuvuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720–1760-luvuilla*. Jyväskylän yliopisto 2012.

Räihä, Antti, ”Suomi, Ruotsi ja 300 vuotta Uudestakaupungista. Mitä muistellaan?”, *Pohjolan historiankirjoitus* -tiedeblogi 15.7.2021.

Teige, Ola, ”Over gransen (og tilbake igjen). Utlevering av forbrytere mellom Norge og Sverige 1720–1738”. Teoksessa Thomas Daltveit Slettebø, Ola Teige & Øystein Lydik Idsø Viken (toim.), *Fredsårene. Norge i fred 1720–1807*. Dreyers Forlag 2022.

Pvm. ~~28.3.23~~

Tunnisteet: 1700-luku, historiografia, Pohjoismaat, rajat, rauha, rauhansopimukset, sota

Uudemmat tekstit

Etusivu

Vanhemmat tekstit

Tilaa: Blogitekstit (Atom)

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.